

Sociální nauka církve jako most mezi církví a sekulární společností

Michael Martinek

Úkolem křesťanů je stavět mosty. V tomto článku chci navrhnout projekt jedné takové stavby. Nejdříve popíšu oba břehy, které považuji za nutné propojit, pak budu hledat na obou stranách případné překážky zamýšlené stavby, a nakonec se pokusím naznačit, jak by mohl vypadat výsledek.

Břehy

První břeh tvoří *česká politická reprezentace*: zdá se být nade vší pochybnost zřejmé, že v posledních letech trpí hlubokým etickým deficitem. Vnést etiku do politického rozhodování však předpokládá dva kroky u samotných politiků: prvním je jejich osobní etická odpovědnost, tedy odhodlání jednat ve svém životě – i soukromém – podle přijatých etických principů a morálních zásad; druhým krokem je znalost principů sociální etiky, které lze v politickém rozhodování přímo uplatnit, a odhodlání skutečně tak činit, i navzdory protichůdným tlakům. I když oba kroky jsou od sebe neoddělitelné, obávám se, že pro posílení osobní etické odpovědnosti jednotlivých politiků mnoho udělat nelze. Zaměřím se proto jen na druhý z uvedených kroků.

Druhým břehem, který zdánlivě nemá s tím prvním nic společného, je *naše církev* – mám na mysli církev katolickou, i když možná z velké části budou tyto úvahy platné i pro jiné křesťanské církve. Církev si žije svým vlastním životem a řeší své vlastní problémy, v politice se ze zásady přímo neangažuje. Vyzývá však své členy, aby to dělali, a nabízí k tomu nejen jim, ale i všem lidem dobré vůle etické směrnice, vycházející z Bible a křesťanské tradice. Díky svým dokumentům, zvláště papežským encyklikám posledních 120 let, z nich vytvořila ucelený systém známý pod označením „sociální nauka církve“.

Chci tedy navrhnout stavbu mostu mezi církví a současnou politickou reprezentací, jehož hlavním stavebním materiálem by měla být sociální nauka církve. Než se pustíme do samotného projektu, pokusme se identifikovat na obou stranách překážky, které by mohly stavbě zabránit.

Překážky

Překážky, které už předem do jisté míry zpochybňují reálnost tohoto návrhu, lze najít u obou subjektů zamýšleného dialogu. Uvedeme zde z každé strany jen dvě, které vnímáme jako nejzávažnější, a zároveň se pokusíme hledat cesty k jejich překonání.

Na straně politické reprezentace je jistě první překážkou časté *přesvědčení, že etika do politiky nepatří* – toto přesvědčení se táhne naší kulturou už od dob Macchiaveliho a sdílí ho velká část nejen našich politiků, ale i veřejnosti. V posledních letech se pokusili rozpoutat diskusi na toto téma někteří odborníci (Lubomír Mlčoch – Ekonomie důvěry a společného dobra, Tomáš Sedláček – Ekonomie dobra a zla), či politici (parlamentní diskuse pořádané společně KDU-ČSL

a Christian College, křesťanská platforma ČSSD), s žádnou větší odezvou se však nesetkali. Přitom čistě na verbální úrovni je nutnost etických zásad v politice obecně přijímána.

Ke zlepšení v této věci by mohla paradoxně přispět naše současná politická krize: stále více lidí si uvědomuje, že korupci a klientelismu se nelze ubránit jinak, než uplatňováním etických zásad v politickém prostředí. Pokud by zesílily hlasy, které se už delší dobu (spíše potichu) ozývají, a zároveň by navrhovaly přitažlivou etickou alternativu k současnému neetickému marasmu, věřím, že by veřejnost takovou iniciativu přivítala, neboť by v ní viděla naději na pročištění poměrů.

Druhou překážkou – i kdybychom připustili, že někteří politici budou nutnost etiky v politice uznávat – je *obecná nedůvěra v církev*: pokud by chtěli politici hledat inspiraci pro své etické zakotvení, nebudou se obracet na katolickou církev a její nauku prostě proto, že té instituci většina našeho obyvatelstva dlouhodobě nedůvěřuje. Vychází to na jedné straně z mnoha situací v historii, kdy se katolická církev projevila skutečně jako „temná“ síla, na druhé straně z komunistického vymývání mozků, kdy byly dvě generace našich mladých lidí o církvi záměrně nepravdivě informovány. V této situaci je až s podivem, že jistá část politiků – a to nejen těch, kteří se výslovně hlásí ke křesťanství – ví o existenci katolické sociální nauky, a někteří z nich se v ní dokonce orientují a jsou schopni se podle ní řídit.

To je jistě první krok dobrým směrem. Argumenty pro přijetí sociální nauky církve nejsou jen v papežských encyklikách (ty budou asi vždy budit dojem, že platí „jen pro katolíky“), ale najdeme je i v historii 20. století (především tzv. „německý hospodářský zázrak“ v 50. letech, který byl církevní sociální naukou přímo inspirován) nebo v diskusích o současné ekonomické krizi. Používat takové argumenty a hledat další by bylo pro českou společnost jistě mnohem účinnější, než stavět pouze na autoritě papeže.

Na straně církve je hlavní překážkou obecná *neznalost sociální etiky* – povědomí o ní se sice v posledním desetiletí zlepšilo (zejména díky vydání sociálních encyklik a Kompendia sociální nauky církve, listu Pokoj a dobro a první sociální encykliky Benedikta XVI. Caritas in Veritate), stále se však týká spíše vzdělanějších a intelektuálně zdatnějších křesťanů; ono „nejlépe střežené tajemství katolické církve“ přitom stále zůstává osobně vzdálené většině kněží v pastoraci, a proto se jeho témata jen zřídka objevují v kázáních a katechezích.

Zde vidím jako cestu k řešení nejen zkvalitnění a prohloubení výuky na teologických fakultách, ale také posun důrazů při formaci budoucích kněží v seminářích: vysoký důraz, který se v nich stále klade na duchovní a liturgický život a na uplatňování zásad individuální morálky, odsouvá sociálně etická témata automaticky do pozadí; a přitom se lze oprávněně domnívat, že právě z orientace v těchto tématech bude vycházet autorita kněze v příštích desetiletích.

Druhou překážkou na straně církve je *neschopnost účinně komunikovat s veřejností*, zejména skrze média. Mediálně zdatných komunikátorů má církev stále tak málo, že je lze spočítat na prstech jedné ruky; a křesťanských odborníků, kteří z etického hlediska rozumí politickým a ekonomickým otázkám, a mohli by proto pružně a atraktivně reagovat na aktuální politické dění, je snad ještě méně.

Obávám se, že problém mediální zaostalosti se s církví potáhne ještě dlouho – i když i zde udělala pokroky, stále jen dohání ujíždějící vlak. Její pevné přesvědčení, že dobrá věc se prosadí sama a nepotřebuje reklamu, bylo možná účinné před mediální érou, ale rozhodně nebude fungovat v 21. století. Cestou k překonání problému není jen překonání organizačních a technických překážek, ale taky ochota sblížit se s myšlenkovými schématy a vyjadřovacími formami současného člověka. Není divu, že takovému kroku se církev dlouhodobě brání – obava ze ztráty vlastní identity je zde do jisté míry na místě.

K čemu by to mohlo vést, kdyby se obě strany pokusily tyto překážky alespoň částečně překonat? Jak vyprojektovat most, který by byl dostatečně pevný, aby se lidé nebáli po něm volně přecházet?

Stavební materiál

Za základní stavební materiál považují *inkulturaci*. Jde o pastorační metodu, kterou vnesl do církve papež Jan Pavel II. a stručně ji lze charakterizovat jako *dialogický proces probíhající mezi evangeliem a kulturou*. Poněvadž ovšem evangelium vždy předávají konkrétní lidské osoby, skupiny a instituce, stejně jako každou kulturu tvoří a rozšiřují konkrétní lidské osoby, skupiny a instituce, je také inkulturační dialog v praxi dialogem mezi těmito osobami, skupinami a institucemi. Nejčastěji jde o dialog církve se sociální skupinou, která je nositelkou určité kultury či subkultury. Ten se prakticky realizuje dialogem mezi osobami a skupinami osob, jež církev a danou sociální skupinu reprezentují.

Cílem inkulturačního jednání je proměna církve přijetím dané kultury a zároveň proměna kultury hodnotami evangelia. První z obou cílů je přitom podmínkou k dosažení druhého – jde o analogii Božího jednání v inkarnaci: teprve na základě plného přijetí lidství Bůh proměňuje zevnitř člověka a jeho svět; podobně může církev na základě plného přijetí kultury proměňovat tuto kulturu zevnitř hodnotami evangelia.

V této úvaze nám jde o specifickou sociální skupinu, která má být partnerem dialogu s církví, totiž politickou reprezentaci ČR v nejširším pojetí, a zároveň o specifický obsah dialogu, totiž sociální nauku církve. Inkulturační princip by se pak měl realizovat v následujících krocích:

1. Zástupci církve (členové hierarchie, pastorační pracovníci, vzdělání laici) budou plně sdílet kulturu současné doby; nebudou ji chápat jako protiklad křesťanského pojetí života, ale jako realitu, na jejíž tvorbě se církev spolupodílela a nadále podílí. To také znamená přestat s verbálním vymezováním církve a světa jako dvou vzájemně opozičních skupin.
2. Teologové a odborníci humanistických věd budou ve vzájemném dialogu promýšlet sociálně-etické otázky a budou hledat taková řešení, která by byla v souladu se specifickými zákonitostmi v rámci jednotlivých odborných pohledů.
3. Politici budou ochotni naslouchat návrhům uvedených odborníků a dávat jim přednost před vlastními volebními preferencemi; přitom nebudou odmítat ani taková řešení, která vycházejí přímo z křesťanského étosu, pokud nabudou přesvědčení o jejich smysluplnosti.

Jak by vypadal most, který by se v té chvíli možná začal stavět?

Most

Jsem přesvědčen, že z výhod tohoto mostu by mohly čerpat všechny zúčastněné strany: česká politická elita – a spolu s ní i elita kulturní a vědecká, česká katolická církev – a spolu s ní i jiné církve a náboženské společnosti, a konečně česká veřejnost, tedy ona „mlčící většina“, o jejíž prospěch nakonec především jde.

Cílem, který v tomto článku sledujeme, je *zmenšení etického deficitu naší politické elity*. Ať už je výchozí etická pozice jednotlivých politiků jakákoliv, hlubší seznámení s křesťanskou sociální etikou by jim mohlo otevřít nové obzory: ti, kteří vážně přijímají svou odpovědnost, by v ní našli vítaného pomocníka v podobě konkrétních etických principů; ti, kteří se považují za křesťany, by si díky ní mohli potvrdit, zda jsou ve svém politickém rozhodování ve shodě s biblickým poselstvím a křesťanskou tradicí; ti, kteří sledují svůj vlastní prospěch, často i s využitím korupčních praktik, by mohli nahlédnout, že v dlouhodobém horizontu je jejich jednání kontraproduktivní a že i pro ně samotné by bylo výhodnější, kdyby jednali ve prospěch všech.

Česká kulturní a vědecká elita zatím příliš nevidí pozitivní přínos křesťanů a křesťanských církví pro naši společnost. Církevní aktivity v oblasti sociálních služeb, zdravotnictví a vzdělávání jsou sice obecně uznávány a ceněny, zároveň však potvrzují běžně sdílený dojem, že křesťané jsou prostě povinni dělat „dobré skutky“, ale nerozumí zákonitostem společenského, politického a ekonomického vývoje. Pokud by větší část příslušníků naší elity poznala sociální nauku církve včetně jejího historického vývoje, mohli by objevit přínos církve pro společný prospěch všech, být pak ochotni *přijmout církev jako rovnocenného partnera* pro své úvahy a diskuse a více ji respektovat v jejím poslání.

Také pro katolickou církev by takový dialog mohl být velmi přínosný. Příliš dlouho se jí totiž nedaří vymanit se ze svého obranného postavení, kdy se považuje za jedinou strážkyni dobrých mravů, kterou však nikdo nebere vážně a ona za to nezaslouženě trpí. V tomto svém hradebném sevření se snaží za každou cenu uchránit své „ovečky“ od negativních vlivů vnějšího světa, a v této pozici může jen těžko vnímat, co je v tom světě dobrého, v čem by se mu měla otevřít a dokonce se od něj učit. Jde prostě o to, aby se církev nestavěla do protikladu ke společnosti, ale aby se stala jednou z mnoha alternativních kreativních sil, které svým dílem *ke tvorbě naší politiky a kultury přispívají*. Touží-li křesťané po tom, aby se stali rovnocennými partnery ve společenském dialogu, měli by se i oni sami vzdát svého postoje světonázorové a morální nadřazenosti. V oblasti sociální etiky to klade na křesťanské odborníky obzvláštní nárok: musí být připraveni nejen prezentovat vlastní názor církve (a podložit ho jak tradičními argumenty z Bible a tradice, tak i argumenty neteologickými), ale také vést otevřený a pokorný dialog s jinými názory.

Cílem sociální etiky je *společné dobro, tedy to, co prospívá všem*. V křesťanském pojetí nabývá zvláštního důrazu zaměření na slabé, chudé, bezmocné. Teprve takové zákony lze považovat za spravedlivé, které nemocným dávají prostor k uzdravení, chudým k seberealizaci, bezmocným k tomu, aby měli plnou moc alespoň sami nad sebou. Teprve takového politika lze považovat za odpovědného, který prosazuje spravedlivé zákony, bez ohledu na svůj materiální a mocenský prospěch či neprospěch.

Sociální nauka církve nabízí dostatek prostoru k dialogu, jehož cílem by mělo být společné dobro. Ať už je tedy projekt mostu, který v tomto článku navrhuji, jakkoli utopický, jsem přesvědčen, že vzhledem k jeho urgentní potřebnosti má smysl se jím zabývat.